

**FOD VOLKSGEZONDHEID,
VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN
EN LEEFMILIEU**

**DIRECTORAAT-GENERAAL
ORGANISATIE GEZONDHEIDSZORGVOORZIENINGEN**

**FEDERALE COMMISSIE
“ RECHTEN VAN DE PATIËNT”**

Ref. : FCRP

**Advies betreffende de verbetering van de toegang tot
een vertrouwenspersoon**

I. INLEIDING

✓ *Adviesaanvraag van de Minister*

De vorige minister van Volksgezondheid heeft de Federale Commissie gevraagd of er voor de rechten van patiënten in de geestelijke gezondheidszorg specifieke bepalingen moeten uitgewerkt worden.

Een werkgroep 'geestelijke gezondheidszorg', opgericht in de schoot van de Federale Commissie rechten van de patiënt, heeft uitvoerig de vraag rond de toepassing van de wet betreffende de rechten van de patiënt in de sector van de geestelijke gezondheidszorg onderzocht. Deze werkgroep is tot de vaststelling gekomen dat deze sector enkele bijzondere kenmerken vertoont. De werkgroep heeft het dan ook opportuun geoordeeld om een aantal aanbevelingen te formuleren in meerdere adviezen.

Dit advies behandelt de duidelijke nood voor patiënten in de geestelijke gezondheidszorg om beroep te kunnen doen op een vertrouwenspersoon en de moeilijkheden die zich hier in de praktijk kunnen rond stellen.

✓ *Strekking van het advies*

Een belangrijke vaststelling is dat sommige patiënten, opgenomen in psychiatrische ziekenhuizen, psychiatrische verzorgingstehuizen of psychiatrische afdelingen verbonden aan een gevangenis, sterk sociaal geïsoleerd zijn en problemen kunnen ondervinden betreffende hun recht op bijstand door een vertrouwenspersoon.

Deze patiënten zijn zeer kwetsbaar, niet altijd op de hoogte van het bestaan van de mogelijkheid van bijstand door een vertrouwenspersoon en het ontbreekt hen dikwijls aan kracht om zelf contact op te nemen met een vertrouwenspersoon.

Soms bestaat er een sociaal netwerk maar kan het zijn dat de patiënt geen vertrouwen heeft in dit netwerk bijvoorbeeld bij gedwongen opname, incestslachtoffers, gezinstrauma's, ...

In die gevallen is het belang van een partijdige ondersteuning bij vragen en klachten extra groot.

Vooral in zorgsectoren zoals de geestelijke gezondheidszorg, waar sprake is van dwang en beperkingen van de autonomie van de patiënten, is de nood aan een vertrouwenspersoon die patiënt kan ondersteunen bij de uitoefening van zijn rechten duidelijk aanwezig.

De Federale Commissie wil de aandacht van de Minister vestigen op dit probleem. Met dit advies onderlijnt ze de noodzaak tot verbetering van de mogelijkheid, aangeboden aan alle patiënten en meer in het bijzonder aan de patiënten in de geestelijke gezondheidszorg, om hun recht op ondersteuning door een vertrouwenspersoon in de praktijk ook daadwerkelijk uit te oefenen.

II. UITGANGSPUNTEN

✓ *De wet betreffende de rechten van de patiënt voorziet in het recht voor elke patiënt om zich bij de uitoefening van volgende rechten te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon:*

- Het recht op informatie over de gezondheidstoestand en de vermoedelijke evolutie ervan;
- Het recht om niet te weten;
- Het recht op inzage in het patiëntendossier;
- Het recht op afschrift van het patiëntendossier;
- Het recht om klacht neer te leggen bij de bevoegde ombudsdienst;
- Ingeval een beroepsbeoefenaar van oordeel is dat hij uitzonderlijk informatie¹ moet onthouden aan patiënt, moet hij de vertrouwenspersoon van de patiënt hierover inlichten.

De vertrouwenspersoon staat de patiënt bij in de uitoefening van bovenstaande rechten, maar mengt zich niet in de behandeling zelf noch in de bestaande relatie tussen patiënt en beroepsbeoefenaars, in tegenstelling met de patiëntenvertegenwoordiger, die de rechten van de patiënt uitoefent wanneer deze niet in staat is om dat zelf te doen.

¹ Art. 7 § 4 van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

- ✓ *De functie van de patiëntenvertrouwenspersoon is gebaseerd op tenminste vier grote pijlers: onafhankelijkheid van de voorziening waarin de patiënt verblijft, beschikbaarheid, laagdrempeligheid en steeds belangenverdediging van de patiënt.*
- ✓ *Iedere patiënt moet de kans krijgen om beroep te doen op de bijstand van een vertrouwenspersoon, ook al kent hij niemand in zijn directe omgeving die de functie van vertrouwenspersoon voor hem kan of wil opnemen.*
- ✓ *De Raad van Europa² beveelt aan dat de psychiatrische patiënt een beroep moet kunnen doen op een persoon of instantie die onafhankelijk is van de psychiatrische instelling of dienst en die de patiënt kan helpen bij het begrijpen en uitoefenen van zijn rechten.*

De Aanbeveling CM/Rec(2009)³ van het Comité van Ministers aan de Lidstaten (Raad van Europa) beveelt de regeringen van de Lidstaten onder meer aan om gebruik te maken van de checklist in de bijlage bij de Aanbeveling om monitoringsinstrumenten uit te werken om te kunnen nagaan in hoeverre zij zich voegen naar de bovenvermelde Aanbeveling REC (2004)¹⁰ van het Comité van Ministers aan de Lidstaten met het oog op het beschermen van de rechten van de mens en de waardigheid van mensen met een geestesziekte en om te garanderen dat zij de gepaste zorg krijgen.

De Aanbeveling benadrukt onder andere de noodzaak om een onafhankelijke steun te verlenen aan de betrokken personen (Principle 4 - The protection of vulnerable persons (bescherming van kwetsbare personen), voorbeelden van maatregelen, iii) bij de vragen/indicatoren in deze lijst vindt men onder meer de volgende elementen: “Are vulnerable individuals assigned guardians, advocates or supporters?” (Krijgen kwetsbare personen een voogd, een advocaat, een belangenverdediger toegewezen) (Q4.2) of ook “What measures are taken to ensure the quality of such guardians?” (Welke maatregelen werden genomen om toe te zien op de kwaliteit van deze belangenverdedigers?) (Q4.2a)⁴.

III. VASTSTELLINGEN

- ✓ *Onvoldoende bekendheid van de mogelijkheid om een vertrouwenspersoon aan te duiden, zoals voorzien in de wet betreffende de rechten van de patiënt.*

In de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt is de mogelijkheid voorzien om een vertrouwenspersoon aan te duiden. Uit het jaarverslag 2007 van de externe ombudsfunctie Geestelijke Gezondheidszorg Vlaanderen⁵ blijkt dat de mogelijkheid een vertrouwenspersoon in te schakelen, of een vertegenwoordiger te benoemen op een ogenblik dat men nog wilsbekwaam is, te weinig gekend is. Het is nochtans belangrijk dat de patiënt een vertrouwenspersoon en/of een benoemde vertegenwoordiger kiest vooraleer er zich eventuele moeilijkheden voordoen.

- ✓ *Probleem van toegang tot een vertrouwenspersoon*

² Aanbeveling No. R(2004)10 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa “concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder”, goedgekeurd op 22 september 2004 (Raad van Europa).

³ Recommendation CM/Rec(2009)3 of the Committee of Ministers to member states on monitoring the protection of human rights and dignity of persons with mental disorder, goedgekeurd op 20 mei 2009

⁴ Zie ook de volgende Vragen /indicatoren (niet volledige opsomming): “Is information provided to patients on their rights in an appropriate way? » (Worden de patiënten op afdoende wijze geïnformeerd over hun rechten?) (Q2.5); “Is there a clear authority patients can go to in order to appeal against or challenge violations of their rights? (is er duidelijk een instantie waar de patiënten beroep kunnen aantekenen of waar ze terecht kunnen indien hun rechten worden geschonden?)” (Q2.5.a); “Are there specific mechanisms for ensuring all patients give informed consent, where they are able to do so?” (bestaan er specifieke mechanismen opdat alle patiënten hun weloverwogen toestemming kunnen geven indien zij daartoe in staat zijn?) (Q5.9); “Is adequate information on services and treatments given to patients and advocates?” (krijgen de patiënten en hun belangenverdedigers adequate informatie over de diensten en behandelingen?) (Q5.9.a).

⁵ Interplatform Steunpunt Ombudsfunctie (2008), Jaarverslag externe ombudsfunctie geestelijke gezondheidszorg Vlaanderen. registratieperiode van 1 januari 2007 tot 31 december 2007. Berchem: Interplatform Steunpunt Ombudsfunctie.

Heel wat chronische patiënten in welbepaalde zorgsectoren zoals de geestelijke gezondheidszorg, beschikken nog nauwelijks over een sociaal netwerk en vinden dus moeilijk iemand die als vertrouwenspersoon wil optreden. Er moet gezocht worden naar alternatieven voor personen die met niemand nog een band hebben⁶.

Uit het jaarverslag⁷ van de Externe ombudsfunctie geestelijke gezondheidszorg blijkt dat een aantal geïsoleerde personen geen vertrouwenspersoon vindt.

✓ *Verwarring tussen de verschillende vertrouwenspersonen die door de wetgever zijn ingevoerd.*

De vertrouwenspersoon is een persoon die zowel in de wet patiëntenrechten⁸, de wet betreffende de bescherming van de persoon van geesteszieke⁹, de wet betreffende euthanasie¹⁰, de wetgeving over de voorlopige bewindvoering¹¹ en de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden¹² is opgenomen. De notie 'Vertrouwenspersoon' krijgt telkens een andere invulling of zelfs mandaat. Dit is erg verwarrend voor patiënten maar ook voor beroepsbeoefenaars.

✓ *Verwarring tussen de vertrouwenspersoon en de vertegenwoordiger*

Vele personen verwarren nog deze twee begrippen, zoals aangegeven in punt II van dit advies.

IV. ADVIEZEN

De Federale Commissie doet volgende voorstellen om de situatie te verbeteren:

✓ *De verwarring tussen de vertrouwenspersonen in de verschillende wetgevingen opheffen.*

De Federale Commissie brengt de Minister de aanbeveling, geformuleerd in haar advies van 23 juni 2006¹³ betreffende de aanstelling van de vertrouwenspersoon in herinnering. Zij wijst op het belang om de definitie van het begrip 'vertrouwenspersoon' zoals opgenomen in de verschillende wetteksten, te verduidelijken en uit te klaren voor de patiënten en beroepsbeoefenaars in een duidelijke, verstaanbare taal, zodat elke verwarring of misverstand rond de betekenis van dit begrip vermeden wordt.

✓ *Patiënt beter informeren over het bestaan van zijn recht om een vertrouwenspersoon aan te duiden.*

De Federale Commissie wijst opnieuw op het feit dat alle patiënten beter moet geïnformeerd worden over de mogelijkheid om beroep te doen op een vertrouwenspersoon (in het kader van de verschillende wetgevingen die hoger zijn aangehaald) evenals diens rol om elke onduidelijkheid te vermijden. Sensibiliseringscampagnes moeten opgezet worden in dit verband.

⁶ Claeys, P. in samenwerking met alle externe ombudspersonen GGZ Vlaanderen (2006). Jaarverslag externe ombudsfunctie geestelijke gezondheidszorg Vlaanderen. registratieperiode van 1 januari 2005 tot 31 december 2005. Drogen: Interplatform Steunpunt Ombudsfunctie.

⁷ Interplatform Steunpunt Ombudsfunctie (2008). Jaarverslag externe ombudsfunctie geestelijke gezondheidszorg Vlaanderen. registratieperiode van 1 januari 2007 tot 31 december 2007. Berchem: Interplatform Steunpunt Ombudsfunctie.

⁸ Art. 7 § 2, lid. 3, § 3, lid. 1, § 4, lid. 2, en art. 9 § 2, lid. 4 van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

⁹ Art. 7 § 2, lid. 4, art. 7, § 4, lid. 2, art. 8, § 2, lid. 2, art. 18 § 1, lid. 3, art. 24 § 2, lid. 2, art. 30, § 4, lid. 2, en art. 32 § 2, lid. 2, van de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke.

¹⁰ Art. 488bis en volgende van het Burgerlijk Wetboek.

¹¹ Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie.

¹² Art. 92 § 1 en 2 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.

¹³ Federale commissie "Rechten van de Patiënt" (2006). Advies "Aanwijzing van een vertrouwenspersoon". Brussel: FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en leefmilieu

✓ *Patiënt informeren over de rol van de vertegenwoordiger en het verschil tussen een vertrouwenspersoon en een vertegenwoordiger.*

Er bestaat nog steeds bij veel mensen verwarring tussen de rol van de vertrouwenspersoon enerzijds en de vertegenwoordiger anderzijds. De sensibiliseringscampagnes moeten niet alleen de mogelijkheid van patiënt tot aanduiding van een vertrouwenspersoon én een vertegenwoordiger omvatten maar ook een verduidelijking rond het verschil in rol tussen beide personen tot doel hebben.

✓ *De toegang tot een vertrouwenspersoon vergemakkelijken.*

De Federale Commissie is het eens over het principe dat de toegang tot een vertrouwenspersoon voor patiënten in de geestelijke gezondheidszorg moet aangemoedigd worden. Er bestaan binnen de Federale Commissie evenwel verschillende meningen over de wijze waarop dit best gebeurt.

Sommigen brengen in herinnering dat de wettelijke bepalingen die van toepassing zijn, formeel de mogelijkheid voorzien voor de patiënt om een vertrouwenspersoon van zijn keuze aan te duiden. Deze maatregel wordt ruim toegepast binnen de verzorgingsinstellingen. De creatie van een nieuwe structuur of een stichting die vertrouwenspersonen samenbrengt, vormt een dubbel gebruik.

De patiëntenverenigingen en de verzekeringsinstellingen oordelen daarentegen dat het nuttig zou zijn dit structureler te organiseren door te voorzien in een groepering van patiëntenvertrouwenspersonen op wie patiënten die geen sociaal netwerk hebben, steeds kunnen terugvallen. Dit idee is geïnspireerd door de werking van de Stichting patiëntenvertrouwenspersoon die in Nederland reeds meer dan 25 jaar bestaat en dit tot grote tevredenheid, niet alleen van de patiënten maar ook van de zorgverleners.¹⁴

De Federale Commissie is bereid om mee te werken aan de verdere concretisering van één of meerdere projecten ter bevordering van de toegang tot een vertrouwenspersoon indien zij hiertoe de opdracht zou krijgen.